

به نام خداوند خالق جهان و انسانیت

زنان نامدار کرد

سلام به دیدار پاکت نفس بالندهی مادر. گشودن چشم‌هایت به دنیای انسان‌ها مبارک. دخترم تو دیروز منی... یادت باشد تو گلی، تو الماسی، تو فرشته‌ای، تو پروانه‌ای، تو ستاره‌ای، تو عشقی، زن یعنی زندگی.

در این مقاله سعی بر این داریم که افراد نامدار و بزرگی از زنان کرد را به شما معرفی کنیم. تا شاید توانسته باشیم اندکی از دین خود را به این بزرگواران و به‌طور کلی جامعه‌ی زنان ادا کرده باشیم. تاریخ‌گویاست. در این سیر طولانی زن علی‌رغم همه‌ی سختی‌ها و مشکلاتی که در راه پیشرفت و موفقیت و گسترش پهنای افکار و فعالیت‌ها داشته است، همواره سعی کرده تا او نیز به‌عنوان عضوی از اجتماع در امور شرکت داشته باشد. وقتی وظیفه‌ای بر عهده‌ی زن نهاده می‌شود، او از جان خود مایه می‌گذارد تا آن را به کامل‌ترین شیوه و زیباترین شکل به انجام برساند. زمانی که اجتماع شکل می‌گیرد، وظیفه‌ی هر کدام از اعضای آن جامعه است که آرامش و آشتی را برای اجتماعی که در آن زندگی می‌کند به ارمغان بیاورد. روشن است که در این مبحث (فراهم‌سازی آرامش و آشتی) بحث به یک جنس خاص منحصر نمی‌شود، زیرا به‌عنوان یک قانون طبیعت نصف اجتماع انسان‌ها را جنس زن و نصف دیگر را جنس مرد تشکیل می‌دهد. برای برقراری این آشتی که بستری برای رشد و شکوفایی استعدادهاست. به اقتضای طبیعت جنسی زن که مخالف هر نوع آزار و اذیت است و روحی لطیف و سرشار از احساسات ظریف و زیبا بهتر می‌تواند آشتی را در جامعه برقرار سازد.

اگر مختصر نگاهی به مبارزه‌ی زنان داشته باشیم در طول تاریخ مزوپوتامیا یعنی حدود ۶۰۰۰ سال قبل از میلاد آشکارا خواهیم دید که زنان نیز بزرگترین نقش‌های برجسته را در زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی ایفا کرده‌اند. تاریخ گواهی می‌دهد که در دوران گذشته حتی زن را به‌عنوان خداوندگاری پرستیده‌اند؛ همانند کلئوپاترا، ایشتار، زئوبیا، سمیرامیس و... .

تاریخ ما زنان کرد لبالب است از سروری، مقاومت، بزرگی. هیچ‌گاه در روح خود احساس ضعیفی نکرده‌ایم. (جدا از مسائلی که به ما تحمیل و یا تعقیب شده، که آن‌هم بی‌تأثیر از شرایط سیاسی، فرهنگی و اقتصادی نیست. حتی برای یکبار هم به خود نمی‌گوییم که این کار من نیست یا این کار دشوار است و من از عهده‌اش بر نمی‌آیم. بلکه همیشه شانه‌به‌شانه و قدم‌به‌قدم مردان برای زندگی کردن تلاش کرده‌ایم.

از آنجاکه کردها تاریخ پرفراز و نشیبی داشته‌اند. اکنون اسناد و شواهد مربوط به چند سده‌ی گذشته در دست ماست، لازم دیدیم توریق سریعی بر تاریخ‌زنان کرد در طول این مدت داشته باشیم. شمار زنانی که در مناطق و نواحی مختلف کردستان به جامعه و ملت خدمت کرده‌اند از دست ما خارج است.

برای معرفی این بانوان کرد ابتدا بایستی فعالیت‌های ایشان را به حوزه‌هایی تقسیم‌بندی کنیم:

۱- حوزه‌ی علوم و معارف اسلامی. ۲- حوزه‌ی ادبیات و علوم انسانی. ۳- حوزه‌ی هنر. ۴- حوزه‌ی طب سنتی. ۵- حوزه‌ی فعالیت‌های اجتماعی.

حوزه‌ی علوم و معارف اسلامی

- * فخرالنسا-بانو شهده دینوری-ام محمد حکاری-بانو فاطمه حکاری-جویریہ خاتون حکاری-اسما خاتون حکاری-امہ اللہ خاتون حکاری-عایشہ جزری-سلمی خاتون جزری-فاطمہ خانم گورانی-عایشہ ترجانی این بانوان گرامی در حوزه علم فقه و کلام و حدیث تبحر داشته و هرکدام تعداد کثیری از زنان و مردان را تعلیم داده‌اند.
- * مؤلف کتاب الضوئ اللامع شاگرد امه الله حکاری بوده است.
- * پسر حجر در سده ۷ هجری در خدمت خانم فاطمه حکاری علم حدیث آموخته است.

حوزه ادبیات و علوم انسانی و هنر

- خدیجه خانم دخت ملا احمد حجت‌الاسلام -سیده شیخ‌زاده درخشنده خانم آیتی دخت روانشاد شیخ محمد مردوخ آیت‌الله کردستانی در ادبیات تبحرشان زبانزد عام و خاص بوده است.
- * سیده شیخ‌زاده درخشنده خانم، شنی خانم، بنت گرامی حضرت آیت‌الله شیخ محمد مردوخ کردستانی از زنان عارفه و فاضله و ادیبه و هنرمند کرد بوده است. شنی خانم روایتگر ده‌ها افسانه و حکایت کردی و نیز مجموعه‌ای غنی از پند و امثال و نکات شیرین ادبی بوده و همچنین در رشته‌های هنری نقاشی بر پارچه، گلدوزی، ملیله‌دوزی، پولک‌دوزی، منجوق‌دوزی و گلابتون دوزی ماهر بوده. حکایت مریه می زهرد و سووری توسط دکتر سوران کردستانی در مجله‌ی ناوینه شماره ۳۸ به چاپ رسیده است.
- * ماهشرف خانم ملقب به مستوره اولین زن تاریخ‌نویس جهان می‌باشد. پدر ماهشرف خانم ابوالحسن بگ مانعی مقابل پیشرفت دختر نازدارش نمی‌گذارد و در مراحل موفقیتش پشتیبان و حامی او بوده است. ماهشرف خانم با خسرو اردلانی والی سنندج ازدواج کرد. مستوره بانو شاعری با احساس و بسیار توانمند بوده به طوری که حدیقه‌ی ناصری شمار قصاید و غزلیات و خرده موضوعات مستوره خانم را بیست هزار بیت نوشته اما تحفه‌ی ناصریه (کتاب تاریخ کردستان) شمار آن‌ها را ده هزار بیت ذکر کرده است که متأسفانه بسیاری از اشعار مستوره از بین رفته و اکنون تنها حدود دو هزار بیت از آن‌ها باقی‌مانده است. ناصر آزاد پور در کتاب زندگینامه‌ی مستوره اردلانی ذکر کرده که این بانو هم‌عصر یغمای جندقی فارس زبان بوده که متقابلاً برای هم شعر سروده‌اند و نیز با هنرمندان زیادی مشاعره کرده است. از آثار ایشان اکنون دیوان شعری و تاریخ اردلان در دست است که گفته می‌شود مستوره خانم درباره‌ی اعتقادات دینی و اسلامی رساله‌ای نوشته است.

- گرفتارم به نازی چاوه کانی مه ستی فه تتانت
بریندارم به نیشی سینه دوزی تیری موژگانت
- * زیب النسا خاتون زیور گروسی خان‌زاده علی شکر (گروس کنونی) در غزل‌سرایی و هجو، طبع‌گرایی داشته است.
- * حیران خانم در قرن ۱۳ هجری قمری ۵۰۰۰ بیت به زبان‌های کردی، فارسی و ترکی سروده است.

- * سریه خانم دیاربکری به دو زبان کردی و ترکی سروده‌هایی دارند.
- * صاحب‌سلطان دنبلی، همسر ابوالفتح خان ابن مرتضی‌قلی خان دوم دنبلی که لقب شهباز را نثار خود کرده‌اند، تألیفاتی در علوم نجوم دارند.
- * سیده فاطمه خالدی نقشبندی به ادبیات فارسی، عربی و ترکی آشنا بوده است و در هوش و استعداد از عجایب روزگار خود بود.
- * عایشه عصمت تیمور بنت اسمعیل رشدی پاشا بن محمد تنیور کاشف ابن اسمعیل بن علی شاعر توانمندی بوده است. زمانی که دختر جوان ناکامش در سن ۱۸ سالگی وفات یافت به مدت ۷ سال عزادار دخترش مانده و در این مدت شعرها و مرثیه‌هایی سروده است که شاهکار ادبی می‌باشند و نیز مجموعه‌ای قصیده در باب تعلیم زنان سروده‌اند و دیوان شعری فارسی و ترکی را از خود به یادگار گذاشته است. طریقه الطراز نام دیوان شعر عربی اوست. نتایج الاحوال فی الاقوال و الافعال مجموعه‌ای گردآوری شده از داستان‌ها و حکایت‌ها در باب دستوره‌های اخلاقی؛ مرآت التأمل فی الامور، می‌باشد.
- * جهان‌آرا خانم پاوه‌ای دخت ملا نشأت پاوه‌ای همسر اول علی‌اکبر شرف‌الملک اردلانی بوده، ادیبه و شاعره‌ی توانمند بوده که در مدح شوهر خود اشعاری زیبا دارد.
- * خاتون خورشید مریوانی، دختر شیخ معروف (که لوس) از سادات ته را ته وه ن بوده این بانوی بزرگوار نویسنده و شاعره‌ی عالی‌قدر بوده و از او کتاب آداب خانه‌داری و بچه‌داری و تربیت فرزندان از ابتدای ولادت تا هنگام بلوغ و دیوان شعری برجای مانده است. در فن قالبیاتی تبحری خاص داشته به‌طوری‌که نقشه‌ای که برای گل فرش ابداع کرد هنوز هم در مناطق مختلف کردستان به گل خورشیدی شهرت دارد. خورشید خانم مادر گرامی قانع مریوانی شاعر نامدار کرد بوده است.

حوزه‌ی طب سنتی

شیخ‌زاده حسیه خانم، خواهر شیخ عثمان نقشبندی و شیخ‌زاده سیده درخشنده مردوخ‌ی در گیاه‌شناسی و طب سنتی و گیاه‌درمانی نامی بودند.

حوزه‌ی فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی

حوزه‌ی فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی

- * عدله خانم، بانوی سیاستمدار و مدیر طایفه‌ی بزرگ جاف، همسر عثمان پاشای جاف و دختر عبدالقادر صاحبقران و مادر احمد مختار جاف و طاهر بگ جاف دو شاعر نامی کرد می‌باشد. انگلیسی‌ها به عدله خاتون لقب شاه بانوی بی‌تاج شهر زور (شاژنی بپیتاجی شاره زوور) داده‌اند. عدله خاتون در زمان همسرش عثمان پاشا که حاکم وقت حلبچه بود، مشاور دست راست همسرش بود و بسیاری از کارها را شخصاً به عهده گرفته بود و بعد از فوت عثمان پاشا خود به‌تنهایی حاکمیت منطقه و قبیله‌ی بزرگ جاف (از بزرگترین طوایف کردستان) را عهده‌دار شد.
- مینورسکی لقب فرمانروای راستین حلبچه را به ایشان داده‌اند. میجرسون به‌عنوان بازرگانی ایرانی به نام غلامحسین شیرازی بیش از 6 ماه مهمان عدله خاتون بوده و در سیاحت‌نامه‌ی خود به‌صراحت و نیکی از مهمان‌داری این بانو سخن رانده است

محمدامین زکی بگ با قدر و احترام بسیار از هوش و نبوغ عادل خاتون هم در دوران حاکمیت خود و هم تأثیراتش بر سیاست‌های همسرش یاد کرده است. عادل خاتون سیاستمداری قدرتمند بود که دادگاهی در حلبچه بنا نهاد و زندان مخصوص به خود داشت که خود مدیریت دادگاه را برعهده گرفته و قاضی نیز خودش بود. عادل خاتون به آبادانی منطقه نیز اهمیت زیادی می‌داد. برای نمونه کاخ و بازار و تالارهای زیبایی در حلبچه درست کرده بود که پادشاهان عثمانی چشم طمع به آن دوخته بودند و خانم به‌هیچ‌عنوان هرگز به دولت عثمانی اجازه نداد که در حلبچه مقر بنیان نهند.

* خاتون خانزاد سورانی همسر سلیمان بگ پس از به قتل رسیدن پدرش از جانب والی بغداد، جانشین پدر می‌شود و به‌عنوان امیره ی سوران آوازه می‌گیرد و فرمانروایی می‌کند و در همهی جنگ‌هایی که در دوران فرمانروایی‌اش اتفاق افتاده شرکت داشته است. خانزاد خاتون اهتمام تامی نسبت به ساختن مسجد، مدرسه و پل داشته و به پیشرفت و رشد و تعالی تفرجگاه گرمسیری شقلاوه توجه زیادی مبذول داشته است. تاکنون نیز بناهای تاریخی کاخ خانزاد در هریر (منطقه‌ی سوران) به‌جامانده است.

* قدم خیر بانو یکی دیگر از بانوان گران‌قدر و همیشه زنده‌ی تاریخ کرد است. قدم خیر بانوی لک از توابع لرستان بوده که سپاهی عظیم و بسیار مسلح داشت همچنین تفکر و عقیده و ایمانی راسخ و پاک و بی‌همتا بود. مبارزه‌ای که بانو قدم خیر علیه ظلم‌های حکومت شاهنشاهی کرده همواره در خاطره‌ها خواهد ماند. پس از به شهادت رساندن برادرش، شاه مراد خان، قدم خیر بانو مصمم‌تر و راسخ‌تر شد و پس از متحد ساختن شمار زیادی از قبایل و طوایف، سپاهی عظیم تشکیل داد و 5 سال قهرمانانه مقاومت کرد. وقتی که سپاه رضاشاه دریافتند که جنگ علیه بانو سودی ندارد، به حيله و نیرنگ پرداختند و در بین اعضای سپاه بانو تفرقه و شایعه‌پراکنی کردند. رضاشاه به بانوی فرمانده نامه فرستاد و برای نشان دادن حسن نیت خود، قرآنی نیز فرستاد. متأسفانه این بانو از دل‌پاک خود این حيله را باور کرد. مدارک و اسناد نشان از این دارند که بانو قدم خیر روزهای آخر زندگی‌اش را در زندان به پایان رسانید.

* حفصه خانم نقیب همسر شیخ قادر برادر شیخ محمود حفید بوده که مؤسس مدرسه‌ی (نیواران) عصرانه برای زنان تأسیس کرده و نمایندگی زنان را بر عهده داشته است.

شایسته است باری دیگر همه ما در تفکرات خود و عقایدی که به ما تحمیل شده است تجدیدنظر کرده و آگاهانه و بنا بر دلایل مستدل قاضی باشیم و قضاوت کنیم. لازم است که ما زنان اعم از ترک و لر و فارس و عرب و کرد و... از هر رنگ و نژاد و زبانی، تلاش‌هایمان را جان‌بخشیم و ادامه‌دهنده‌ی راه زنان بزرگ باشیم و موانع را برداریم. مبارزه و فعالیت‌های خانم‌ها و خاتون‌های بزرگوار را ارج نهمیم و آزادانه از حقوق بشری خود برخوردار باشیم. به عقیده‌ی متخصصان و صاحب‌نظران جامعه‌شناسی بدون مشارکت زن و عدم نقش فعال در جامعه، اجتماع لنگ است و زمینه‌ی پیشرفت و نیز زندگی در آرامش و آشتی و عدالت سرتاسری میسر نیست مگر با؛ ارج نهادن نقش زن و فراهم کردن زمینه برای مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی. بخش‌کنیری از وظیفه‌ی ما برای ایجاد تغییرات و اصلاحات در فرهنگ جامعه در زمینه‌ی تربیت و پرورش افراد جامعه بر عهده‌ی معلمان جامعه است.

نام مقاله: زنان نامدار کرد

گردآورنده: تهوار. R.P.

منابع: کتاب تاریخ اردلانی از نقد و بررسی‌های عبدالرحمان شرفکندی (هزار) - مقاله‌ی دکتر سوران کردستانی - مقاله‌ی شنه پینجوینی و بسیاری دیگر از منابع معتبر.